

ДЯЧЕНКО Н.Я.

студентка 5-ого курсу Київського університету права НАН України, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Оніщенко Н.М., д.ю.н., завідувач відділу теорії держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Заслужений юрист України, академік НАПрН України

ІНСТИТУТ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ПЕРЕД ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ ТА ОСОБОЮ: НАУКОВІ РЕАЛІЇ

Сучасний етап розвитку Української держави характеризується глибокими трансформаційними процесами, що проявляються, зокрема, у реформуванні багатьох сфер суспільного життя, демократизації соціальної, економічної та політичної сфер суспільного розвитку. В цих умовах суттєво зростає роль та значення інституту юридичної відповідальності держави перед громадянським суспільством та особою, що обумовлюється завданням побудови соціальної, правової держави, реального втілення в життя принципу взаємної юридичної відповідальності держави та особи.

Потрібно констатувати, що за роки незалежності України юридична відповідальність держави перед громадянським суспільством та особою так і не набула свого реального характеру, а обмежилася лише абстрактними та здебільшого декларативними правовими нормами, а також численними політичними гаслами і закликами до необхідності якомога скорішого покращення ефективності правового регулювання даної сфери.

У науковій літературі неодноразово підкреслювалося, [2,с.216] що співіснування індивідів в цивілізованому суспільстві передбачає необхідність виконання ними певних правил та вимог, що забезпечують нормальне функціонування будь-якого суспільства. Ці вимоги знаходять вираз в певних соціальних регуляторах серед яких: норми права, моралі, звичаї, традиції тощо. Є зрозумілим і виправданим, що врахування індивідом в своїй поведінці цих правил стає певним алгоритмом співіснування держави, суспільства та індивіда, а також – підставою сприйняття самим індивідом цих категорій. Як представник певного соціуму будь-який індивід повинен узгоджувати свої інтереси і вчинки з цінностями і стандартами, які загально визнані та прийняті

в даному суспільстві. Якщо поведінка буде порушувати певні канони та встановлені правила, це викликатиме в тому чи іншому вигляді відповідальність перед суспільством, державою, представниками соціумів. В такий спосіб, формується поняття «соціальної відповідальності», яку визначають як ставлення суспільства до вчинків особи з точки зору виконання нею загально прийнятих правил [3,с.489].

Отже, необхідно пам'ятати про те, що юридична відповідальність, яка настає за порушення норм права, – це різновид соціальної відповідальності, що настає за порушення різних соціальних норм (права, моралі, звичаїв, корпоративних норм). Оскільки важливішою закономірністю права є відповідність правової форми змісту суспільних відносин, що регулюються, юридична відповідальність за змістом і структурою має відповідати соціальній відповідальності [4,с.25]. У цьому контексті потрібно зазначити, що дослідження феномену юридичної відповідальності є неможливим без з'ясування змісту її родового поняття – соціальної відповідальності.

Слід зауважити, що досить цікавими є визначення соціальної відповідальності, які надають представники не лише правової, а й інших спрямувань гуманітарної науки. Зокрема, її визначають як покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну роботу, справу, чиїсь дії, вчинки, слова [1,с.177]. Також, під соціальною відповідальністю розуміють «соціальне відображення об'єктивних відповідальних залежностей в різних системах соціальної регуляції, як здатність суб'єкта передбачати результат своєї діяльності не лише у своїх інтересах, а й в інтересах суспільства» [5,с.11].

Співвідношення даних понять – соціальної та юридичної відповідальності – це співвідношення загального та особливого. Соціальна відповідальність являє собою єдність двох складових: 1) відповідальність особи за здійснене діяння перед іншими індивідами, соціальними групами, державою та суспільством в цілому; 2) відповідальність держави та суспільства перед окремою особою чи соціальною групою. Юридична ж відповідальність – засіб боротьби з правопорушеннями, засіб забезпечення правомірної поведінки. Цивілізоване право передбачає цивілізовані засоби, способи здійснення, функції та принципи юридичної відповідальності, відповідної демократичному розвитку.

Без належної системи юридичної відповідальності право стає безсилим та ненадійним, не виправдовує соціальних очікувань. Правові норми, встановлені на їх підставі, права та обов'язки членів суспільства перетворюються в «благі» наміри, якщо влада не здатна організувати поновлення та захист порушених прав, примус до виконання обов'язків, покарання тих, хто порушує правові заборони. Адже досить багато процесів та напрямів правового розвитку пов'язані із дієвістю права: відчуттям захищеності кожним, гарантованості прав та законних інтересів, протистоянням сваволі в процесі упорядкування суспільних відносин, безсумнівною дією механізмів щодо впровадження правового порядку в усіх

сферах суспільного життя, гарантуванням та забезпеченням системи безпеки, що пов'язана із соціальною діяльністю, особливо тією, що несе потенційну загрозу життєво важливим інтересам особи, суспільства та держави. Це далеко не повний перелік наших очікувань від сучасного права.

В сучасних умовах швидкими темпами відбувається перерозподіл соціального простору між державою і громадянським суспільством. Цей розподіл залежить від багатьох факторів, в т.ч. від узгодженої координованої дії – держави, влади, громадянського суспільства і особи. Це сьогодні може стати дієвою складовою розбудовних процесів з одного боку і фактором захисту життя, здоров'я, честі і гідності особи, з іншого.

В цьому контексті хотілося б навести міркування щодо контролю представниками громадянського суспільства над законодавством в сфері захисту прав людини. Зокрема обговорення Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», де найбільш деструктивними (не забезпеченими державою) були визнані ст. 2 «Гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», ст. 7 «Забезпечення реалізації прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб на зайнятість, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги, освіту» та ст. 9 «Інші права внутрішньо переміщеної особи та її обов'язки».

Сьогодні вимагає концентрованого узгодженого контролю держави, громадянського суспільства та особи над законодавством, що регламентує та захищає права людини, тільки в цьому контексті можна сподіватися на удосконалення інституту юридичної відповідальності держави перед громадянським суспільством та особою.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / Уклад. і головний ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 177 с.
2. Інститут юридичної відповідальності у демократичних правових системах: Монографія / Кол. Авторів; За заг. ред. Н.М. Оніщенко. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2009. – 216 с.
3. Мухаев Р. Т. Теория государств и права: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. / Р. Т. Мухаев. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 489 с.
4. Похмелкин В. В. Социальная справедливость и уголовная ответственность / В. В. Похмелкин. – Красноярск: Изд-во Красноярского университета, 1990. – 25 с.
5. Тунгулаг Г. Проблема социальной ответственности: философский аспект: автореф. дисс. канд. филос. наук / Г. Тунгулаг. – М., 1989. – 11 с.